

Projektbeskrivelse

GLOBALISERING AF VIDENSTUNGT ARBEJDE

Den teknologiske udvikling og virksomhedernes internationalisering har øget mulighederne for at frigøre en række arbejdsfunktioner fra bindinger af tid og rum og dermed kunne flytte rundt på dem. Informationsteknologien og net-baserede serviceydelser giver nye muligheder for mobilitet. Det er blevet billigere og nemmere at flytte arbejdsopgaver, så de kan løses rundt om i verden. Konsekvenserne af teknologiens udbredelse og grænseoverskridende aktiviteter byder på store udfordringer, med tilsvarende store muligheder, for det fremtidige arbejdsmarked. Hvor det tidligere først og fremmest var vestlige ikke-faglærte og mere rutineprægede jobfunktioner, der blev udflyttet, er der nu en tendens til, at udflytningen også omfatter serviceområderne og specialiserede funktioner. Indisk IT industri og kinesisk højteknologi udfylder stadig flere nicher på verdensmarkedet. Dermed berøres nu de kontoruddannede, ingeniørerne, IT-branchen, grafikere, arkitekter, forskere m.fl. i stadig stigende omfang af globaliseringen af arbejdsmarkedet. Udviklingen er præget af en kraftig tendens til at flytte de funktioner, som ofte benævnes som ”videnstunge”, forstået som ikke-ufaglært, væk fra de gamle vækstzoner i Vesten. Nye faggrupper på arbejdsmarkedet bliver berørt af globaliseringstendenserne, og 3. verdens lande kan i dag tilbyde en del videnstunge kompetencer til en langt billigere pris end i Vesten. Et eksempel på denne udvikling er IT-området. Allerede i 2003 var der flere IT-ingeniører beskæftiget i Bengalore i Indien end i Silicon Valley i Californien: 150.000 mod 120.000.

Globaliseringstendenserne er også en del af det danske arbejdsmarked og har aktuelt, som så mange andre steder i verden, stor bevågenhed. Mange danske virksomheder har allerede flyttet dele af deres produktion eller servicefunktioner ud i verden, og mange flere overvejer fordelene og ulemperne ved en sådan udflytning. Umiddelbart er det nemt at få øje på de konkrete virkninger for de ansatte, når danske virksomheder på denne måde tager del i globaliseringen: Danske ansatte fyres, og deres arbejdspladser flyttes til Kina, Indien, Sydøstasien eller lande i Østeuropa. Det er som regel mindre synligt, at udflytning og outsourcing kan føre til en øget vækst og skabelse af nye job, gennem specialisering og omstrukturering af arbejdsmarkedet.

2004 indledtes med en omfattende debat i de danske medier om globaliseringen, dens konsekvenser og de danske handlemuligheder. Danske virksomhedsledere, faglige organisationer og brancheforeninger vurderede, at 10.000 – 25.000 danske job især inden for IT, ingeniørfagene og det grafiske område vil blive flyttet til udlandet inden for ganske få år. Seneste opgørelse viser, at cirka 5000 arbejdspladser udflytter årligt.

Dansk Handel og Service vurderer, at denne udvikling blot vil betyde, at der bliver skabt nye job i Danmark, og at man godt kan forestille sig, at både de vestlige lande og udviklingslandene vinder ved globaliseringen: De danske medarbejdere skal generelt og i stort omfang opkvalificeres, så de er konkurrencedygtige på det globale marked.

Danfoss udtalte, at man kan blive nødt til at flytte nogle typer arbejdsfunktioner ud for at sikre arbejdspladser i Danmark: Konkurrenterne fusionerer, bliver store og udflytter funktioner i stor stil, og det kan i øvrigt være en stor fordel at være tæt på kunderne med produktion og service. Danfoss taler for en strategi, der flytter arbejdsfunktioner ud i god tid, før man som virksomhed er presset til at gøre det. Dette for at få en velovervejet proces, der gavner både de nye udenlandske medarbejdere, og de der stadig arbejder i Danmark.

Landsorganisationen i Danmark, LO, mente, at globaliseringen stiller det danske arbejdsmarked over for store udfordringer: I takt med at stadig flere jobfunktioner outsources, og produktionen flytter til lavtlønslande, vokser behovet for at udvikle nye danske kompetencer, så vi bruger vores ressourcer bedst muligt. Samtidig udtaler LO, at globaliseringen ikke kun drejer sig om at ”hytte sit eget skind”, men også om international solidaritet og om at sikre ordentlige løn- og arbejdsvilkår for de mennesker, der overtager tidligere danske arbejdsopgaver.

I debatten peges der på mulighederne for at identificere nye danske erhvervs- nicher og en større satsning på flere mindre og mellemstore virksomheder – at satse på konstant udvikling, nye teknologier, langsigtet forsknings- og udviklingsstøtte og efter- og videreuddannelse. Det foreslås at etablere internationale partnerskaber og lave en international arbejdsdeling, hvor de forskellige kompetencer udnyttes, der hvor de nu er – og at det kan gavne alle parter.

Den teknologiske udvikling har på afgørende vis ført til en meget integreret verdenshandel gennem bl.a. udviklingen af langt mere effektive transport- og kommunikationsnet. Denne udvikling har bidraget til at nedbryde internationale handelsbarrierer. Teknologien har medvirket til, at der kan etableres såkaldte globale produktionskæder på tværs af landegrænser. For danske internationaliserede virksomheder er det ensbetydende med, at dele af produktionen i stigende grad kan og er blevet flyttet til udlandet, dels i forbindelse med etablering af internationale underafdelinger, dels i forbindelse med øget brug af underleverandører (outsourcing). I dag er der derfor stor sandsynlighed for, at dét forbrugeren eksempelvis opfatter som et 'dansk' slutprodukt reelt set kan være sammensat af komponenter fra hele verden.

Vi er altså vidne til en stigende global økonomi og handel, der hidtil har vist sig at indeholde et stort vækstpotentiale for de lande, der har formået at udnytte de muligheder, der ligger heri. Undersøgelser fra 70'erne til op igennem 90'erne har vist, at det indtil nu har været de rige lande, der har haft det store udbytte i forbindelse med at bevæge sig ind på et stigende globaliseret marked – også selvom forskellige segmenter af arbejdsstyrken i de vestlige lande er blevet ramt af arbejdsløshed, når virksomheder har valgt at flytte arbejdsopgaver til udlandet. Samtidig kan et nyt element i globaliseringens konsekvenser måske vise sig at være en øget sårbarhed for de lande, som outsourcer stadig flere arbejdsfunktioner: Afhængigheden af de lande, man udflytter arbejdsfunktioner til, kan blive stor.

Udflytning af arbejdsfunktioner i danske virksomheder er således ikke en ny tendens. I Danmark har vi oplevet store udflytninger i 70'erne og 80'erne i bl.a. tekstil- og værftsindustrien. I denne fase af globaliseringen har det først og fremmest været dele af industriproduktionen, der er blevet udflyttet. I dag berøres ikke kun produktionsopgaver, men også såkaldt videnstungt arbejde. De centrale spørgsmål er derfor, hvilke muligheder og konsekvenser globalisering vil få i fremtiden og hvilke danske erhvervs- og udviklingstrategier der vil være både økonomisk og socialt bæredygtige.

Udflytning af de videnstunge arbejdsfunktioner er et så nyt fænomen i Danmark, at der ikke kan gives præcise tal for, i hvor høj grad danske virksomheder vil benytte denne mulighed, og hvilke konsekvenser det i så fald vil få – og for hvem. I en undersøgelse fra Rambøll Management fremgår det at 18% af de danske virksomheder har etableret sig i udlandet og 11% af eksportvirksomhederne overvejer aktuelt at udflytte aktiviteter. Hvad det kommer til at betyde er der meget forskellige bud på. Mandag Morgen skriver at udflytningerne kan betyde etableringen af 65000 nye danske arbejdspladser, mens de regner med at 30000 jobs forsvinder.

Globaliseringen af arbejdsmarkedet er en kompleks problemstilling, som indeholder en række dilemmaer. Nationale virksomheder har interesse i at kunne udflytte eksisterende arbejdsfunktioner – en interesse som på kort sigt kolliderer med et samfundsmæssigt ønske om at sikre nationale arbejdspladser, men som på langt sigt måske ikke gør det. Nogle ser et dilemma mellem behovet for at sikre nationale arbejdspladser i den rige del af verden og behovet for vækst og arbejdspladser i 3.verdenslande, mens andre mener, at udviklingen kommer begge parter til gode på langt sigt. Globaliseringen berører således både virksomhedsniveau, det nationale og internationale niveau i en kompleks sammenhæng.

Problematikken omkring globalisering af det videnstunge arbejde lægger op til en afklaring af, hvordan globaliseringen påvirker det danske arbejdsmarked, hvorledes dansk erhvervsliv kan udnytte de potentialer, der ligger i at satse på udflytning af arbejdsfunktioner, og hvordan de fremtidige arbejdsforhold for de danske medarbejdere, der i dag besidder sådanne arbejdsopgaver, kan sikres. Hvad skal der til for at udvikle nye kompetencer, der kan gøre disse medarbejdere konkurrencedygtige i en international sammenhæng? Hvordan kan erhvervsmæssige kerneområder fastholdes og styrkes og hvordan skal der sætte ind for at

understøtte en proaktiv deltagelse i den globale arbejdsdeling? Hvordan spiller prioriteringerne af uddannelse, forskning og erhvervsstøtte sammen med mulighederne for at skabe og bevare arbejdspladser?

Derudover rummer problemstillingen spørgsmål om, hvordan man kan sikre forholdene for de udenlandske medarbejdere, som en internationaliseret virksomhed gør brug af. I den henseende rejser problematikken et langt mere overordnet globalt spørgsmål omkring virksomheders sociale ansvar. Hvad er viljen og mulighederne for international regulering af menneskerettigheder, arbejdstagernes løn- og arbejdsforhold, miljøhensyn m.m.

Intern emnevurdering

Oprindelig vurdering af projektet og udgangspunkt for bestyrelsens valg af emnet.

Vurderingsskala fra -2 til +2

Problem:	3. verdens lande kan i dag tilbyde en del videnstunge kompetencer til en langt billigere pris end i Vesten. Centrale spørgsmål er i denne forbindelse om Danmark vil tabe videnstunge arbejdspladser, og hvordan konkurrenceevnen i så fald optimeres? Derudover er det væsentligt at spørge til, hvordan forholdene sikres i de lande hvor det videnstunge arbejde flyttes til?	1
Teknologi:	Det er teknologien, der gør det muligt, at løsning af opgaver bliver uafhængig af tid og rum.	2
Væsentlighed:	Omfang ukendt, men må undersøges	1
Timing:	Projektet skal afdække en problemstilling om tekniske muligheder og globalisering, som vi er midt i.	2
Adressat:	Virksomheder, fagforeninger, politikere, uddannelser.	1
Rådsrelevans:	TR kan bedre end mange andre gå på tværs og få relevante parter til at samarbejde omkring problemstillingen	1
I alt		8

Projektidé

Den danske debat i 2004 om globaliseringen har afstedkommet en række danske bidrag til forståelsen af dens konsekvenser, tendenser og udfordringer. Der er nu behov for en opsamling af den viden, vi på nuværende tidspunkt har - såvel nationalt som internationalt - om globaliseringens effekt på det globale arbejdsmarked generelt og det danske arbejdsmarked specifikt. Der er ligeledes behov for en sammenstilling af de forskellige bud på, hvordan strategierne for den fremtidige håndtering af udfordringerne på det danske arbejdsmarked kan være. Teknologirådets projekt vil bidrage med et forsøg på en sådan opsamling og sammenstilling af de forskellige analytiske tilgange til emnet.

Projektet skal desuden undersøge de bud, der gives på, hvordan vi bedst tager del i udviklingen, og hvad der skal til for at udbygge de kompetencer danske arbejdstagere kan konkurrere på. Desuden skal projektet undersøge de påvirkningsmuligheder, der eksisterer i forhold til at sikre gode arbejds- og miljøforhold i de lavtlønslande, som udgør målet for de store udflytninger af arbejdsfunktioner. Der fremstilles en udredning af globaliseringens konsekvenser, som debatteres på en konference og formidles i en afsluttende rapport.

Overordnet omhandler projektet udfordringerne og mulighederne ved globaliseringen i et dansk perspektiv.

- Hvad er karakteristisk for den danske erhvervsstruktur. Hvilke styrkepositioner har vi der får betydning for den fremtidige konkurrenceevne, og hvordan kan de udvikles og understøttes for at sikre en aktiv deltagelse i den globale arbejdsdeling?
- En række cases fra udvalgte videnstunge brancher inddrages til konkret belysning af, hvordan arbejdsdelingen foregår globalt

- Kompetenceudvikling, livslang læring og fleksibilitet fremhæves til stadighed, som de forhold der skal være med til at fremtidssikre den danske arbejdsstyrke. Hvor er forces i det danske uddannelsessystem, og hvordan er det gearet til at imødekomme kravene på et globaliseret arbejdsmarkedet?
- Globaliseringen ændrer arbejdsstyrkens sammensætning. Har de videnstunge arbejdsfunktioner en særlig sårbar eller stærk position på det fremtidige danske arbejdsmarked?

Projektet skal beskæftige sig med en række spørgsmål til globaliseringens komplekse natur med fokus på danske forhold

- hvilken effekt (både positiv og negativ) har globaliseringen på det danske og det globale arbejdsmarked - i f.t. strukturændringer og bevægelser i konkrete branchers og arbejdsfunktioner?
- hvad er teknologiens muligheder og begrænsninger i f.t. udflytning?
- hvilke overvejelser har virksomhederne angående udflytningsmulighederne?
- hvilke bud kan der gives på, hvordan Danmark skal klare den fremtidige konkurrence om arbejdspladser – opkvalificering og nye uddannelser, nye erhvervsområder, ny forskning, national og international regulering m.m.?
- hvordan kan samfundet styrke de nødvendige kompetencer?
- kan man sikre løn-, arbejds- og miljøforhold i de lande, som overtager danske arbejdspladser?
- er der særlige aspekter af globaliseringen, som har betydning for indsatsen i forhold til at sikre menneskerettigheder?
- hvilke overordnede strategier kan nationale og internationale interessenter lægge i forhold til globaliseringen?

Formål

Det er projektets overordnede mål at bidrage til at kvalificere den aktuelle debat om globaliseringen ved at frembringe mere viden om den udvikling, som har fundet sted og de tendenser, som aktuelt tegner sig. Der skal gives bud på, hvilke mere handlingsrettede tiltag, der kan være med til at sikre en fordelagtig tilpasning af det danske arbejdsmarked til globaliseringen, herunder hvordan uddannelse spiller ind. Desuden skal projektet diskutere de påvirkningsmuligheder globaliseringen kan give i forhold til at sikre gode internationale arbejds- og miljøforhold.

Målgruppe og formidling

Projektet skal bidrage til et overblik over og en vurdering af den eksisterende viden om globaliseringen af det danske arbejdsmarked. Såvel dette overblik som den debatskabende effekt af projektet har arbejdsmarkedets parter, brancher og virksomheder som hovedmålgruppe. Hertil kommer forskere og embedsmænd på området, uddannelsesinstitutioner og politikere.

Projektet vil kunne formidle en struktureret oversigt over de danske konsekvenser af globaliseringen af videnstungt arbejde samt ny viden og handlingsrettede bud på danske strategier på området. Formidlingen vil ske gennem projektets konference og den endelige rapport, som det er ambitionen at placere centralt i debatten om globaliseringens udtryk, konsekvenser og muligheder med fokus på danske forhold. Desuden skal andre formidlingsprodukter overvejes ved afrundingen af projektet.

Metode

En arbejdsgruppe nedsættes med det formål at skrive et udredningsmateriale, der samler viden på området og analyserer globaliseringens konsekvenser for (hovedsageligt) det danske arbejdsmarked og giver bud på fremtidige strategier. Vidensindsamlingen vil fylde meget i projektets startfase, og selv om fokus er på det danske forhold, er det projektets ambition at inddrage så meget international viden som muligt. Arbejdsgruppen sammensættes af sociologer, økonomer, arbejdsmarkedsforskere, uddannelsesforskere mv. samt analysepersoner fra arbejdsmarkedets faglige organisationer.

Projektet falder i tre dele:

1. En indledende udredning
2. Konference og debat om globaliseringens konsekvenser for arbejdsmarkedet – med fokus på forslag til danske strategier på området
3. Udarbejdelse af anbefalinger og rapport

Arbejdsgruppens arbejde indledes med en række interne møder, mindre seminarer og lignende, hvor relevante danske og udenlandske eksperter præsenterer deres viden for gruppen, så den kan danne sig et overblik over eksisterende viden og måder at anskue problemstillingen på. Udarbejdelsen af dette overblik udgør en væsentlig del af gruppens arbejde og vil også være en væsentlig bestanddel i den endelige rapport. Udredningen kan fungere som et selvstændigt dokument og konferenceoplæg og bør belyse følgende spørgsmål:

- Hvilke effekter har globaliseringen haft primært på det danske arbejdsmarked – strukturændringer og konkrete branchers og arbejdsfunktioners bevægelser?
- Hvilke udfordringer og muligheder ser vi aktuelt på det danske arbejdsmarked, som kan relateres til globaliseringen, og hvad kan vi forvente inden for de næste 10 år?
- Hvilke erfaringer omkring globaliseringens effekter på arbejdsmarkedet har man gjort andre steder i verden, og hvad kan vi lære af disse erfaringer?
- Hvilke internationale udviklingstendenser kan iagttages?
- Hvad er en fornuftig reaktion på globaliseringens tendenser – nye erhvervsområder, forskning og udvikling, videreuddannelse, nationale og internationale reguleringer m.m.?

Andet led i projektet består i afholdelse af en konference, der har til formål at få såvel interessenter som analytikere til at præsentere deres syn på sammenhængen mellem globaliseringen og arbejdsmarkedet og komme med forslag til, hvordan vi skal reagere og forberede os på udviklingen i Danmark.

Efter konferencen afsluttes projektet med en rapport, der på baggrund af udredningen og konferencen opstiller en række vurderinger af de udfordringer, som vi vil stå overfor i den nærmeste fremtid og præsenterer arbejdsgruppens anbefalinger af, hvordan vi bedst kommer disse udfordringer i møde.

Projektet skal således belyse en række aspekter af globaliseringen med afsæt i udviklingen på det danske arbejdsmarked, men forsøge at trække linier til den globale problemstilling og debat. Projektet skal udfærdige en udredning, afholde en konference og producere en afsluttende rapport.

Arbejdsgruppe består af;

- Daniel Fleming, RUC, Institut for Geografi og Internationale Udviklingsstudier
- Torben Pedersen, Handelshøjskolen i København, Det erhvervsøkonomiske Fakultet
- Stine Jessen Haakonsson, Dansk Institut for Internationale Studier
- Anders Buch, IDA
- Birgitte Malm, DI, ITEK
- Ove Korsgaard, DPU, Institut for pædagogisk filosofi
- Per H. Jensen, Aalborg Universitet, Center for komparative velfærdsstudier

Tidsplan

Januar 2005:	Arbejdsgruppen nedsættes
Februar 2005 – Juni 2005:	Udredningen udarbejdes
August 2005:	Konference afholdes
Aug – Sep 2005:	Afsluttende rapport udarbejdes
September 2005:	Rapportens konklusioner vurderes i Teknologirådets bestyrelse
Oktober 2005:	Afrapportering og formidling af projektet